

Когнітивно-семантична матриця фразово-дієслівних комплексів на позначення емоційних станів людини у британському національному корпусі

Н. М. Бобер

ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: natashabober@gmail.com

Paper received 28.06.19; Revised 08.07.19; Accepted for publication 11.07.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-204VII60-02>

Анотація. У статті зроблено спробу розкрити когнітивно-семантичну природу фразово-дієслівних комплексів на позначення емоційних станів людини у Британському національному корпусі та продемонстровано матричні відношення між цими утвореннями. Представлено синтез характеристик 8-х груп емоцій людини, які розробляли психологи Б. І. Додонов, К. Ізард, П. Екман і які становлять когнітивну матрицю, де окрім інших засобів концептуально-інтеграційну функцію виконують фразово-дієслівні комплекси англійської мови, що вживаються для їхнього позначення. Виявлено тенденцію до низької продуктивності саме фразових дієслів позначати різні емоційні стани людини, тимчасом як високу частоту демонструють фразово-дієприкметникові утворення разом із дієсловом *to be* та просто базові дієслова емоцій.

Ключові слова: емоційні стани людини, фразові дієслова, Британський національний корпус, когнітивна матриця.

Емоційна сфера вважається однією з найскладніших систем концептуального світу людини. І не випадково, що в гуманітарних науках загалом і в лінгвістиці зокрема вивченню цієї системи стали приділяти більше уваги, у результаті якої з'явився новий науковий напрям – емотологія (емотіологія, емотивна лінгвістика: Л. Г. Бабенко, М. В. Гамзюк, А. В. Довгаль, В. В. Шаховський, Ю. О. Шепелева та ін.). Основною проблемою в емотіології залишається питання визначення принципів і критеріїв для диференціації двох типів засобів, які вживаються: 1) на позначення емоцій і 2) для вираження емоцій, хоча тенденція до розмежування цих питань вже простежуються у роботах багатьох дослідників [3]. І у цьому зв'язку, безумовно, слід наголосити, що ключовим граматичним засобом, навколо якого тривають дискусії лінгвоемотіологів, є дієслово, яке називають найпродуктивнішим класом слов, що надає змогу семантико-граматично розмежувати як власне позначення емоційних станів людини, так і її ставлення до їхнього прояву. Критерії для такого дієслівного розмежування можуть бути обрані як на базі сформованих підходів до класифікації емоцій, так і на основі розкриття когнітивно-граматичної природи дієслова кожної конкретної мови, в даному разі англійської, а особливо таких утворень, як фразово-дієслівні комплекси та їхні можливості позначати емоційні стани людини.

Мета статті – розкрити когнітивно-семантичну природу фразово-дієслівних комплексів на позначення емоційних станів людини та їх матричну організацію у Британському національному корпусі.

Матеріал і методи дослідження. Виходячи з постановки сформульованої вище проблеми, необхідно розглянути питання про класифікацію емоцій і визначити, які з методів є найбільш оптимальними й ефективними для розкриття когнітивно-граматичної природи дієслівних засобів в англійській мові, що позначають емоційні стани, і які онтологічні ознаки емоцій лежать в основі розроблених класифікацій.

Починаючи з античності, емоційну сферу людини намагалися осмислити всі покоління філософів і психологів, зокрема й сучасні, і як наслідок, почали розробляти різні класифікації емоцій, але наразі найбільш вичерпною, на яку спираються майже всі лінг-

вісти, що є представниками емотіології, вважається теорія диференційних емоцій К. Ізарда (І.А. Галуцьких, Н. В. Ханикіна, Н. С. Штефанюк та ін.). Під емоцією американський учений розумів ЩОСЬ – назвемо це стан людини, перебуваючи в якому вона переживає певні почуття (*feeling*), що мотивують і спрямовують її мислення й дії [7, с. 32]. Класифікація К. Ізарда містить такі основні базові емоції, які з окремими уточненнями представляємо в такому ланцюгу: інтерес – здивування, радість – задоволення, подив – зосередження уваги, горе – страждання, гнів – агресію, відраза – зневагу, страх – збудження, провина – сором, тривога – хвилювання [там само, с. 130] і які нижче буде співвіднесено з дієсловами англійської мови, які позначають зазначені емоційні стани людини, насамперед, із тими, що в конфігурації с поткомпонентами стають фразовими утвореннями.

Розкриття можливостей фразово-дієслівних комплексів позначати вказані у класифікації емоційні стани людини, які за допомогою програмного забезпечення Британського національного корпусу відібрано для аналізу, буде здійснюватися шляхом застосування структурного методу, зокрема таких його методик, як компонентний аналіз і дистрибутивний, а також методу концептуальної інтеграції ментальних просторів Ж. Фоконьє.

Результати дослідження. Щодо розуміння поняття емоційного стану, то, покликаючись на спостереження Є. П. Ільїна, зазначимо, що його відправним моментом є поява певної емоції як реакція на безпосередню чи то опосередковану оцінку емоціогенної ситуації, у результаті якої з'являються почуття й афекти [...] [10]. Емоційні реакції, як правило, тісно пов'язані з подіями, що їх зумовили. Тимчасом в екстремальних умовах, коли людина не може опанувати свою реакцію на якусь ситуацію, то почуття трансформуються в афекти – особливий вид емоцій, що супроводжуються надзвичайно сильною реакцією (наприклад, гнів), яка не контролюється свідомістю, а тому не може бути стриманою [там само].

Таке витлумачення онтології емоційного стану цілком узгоджується з поглядом К. Ізарда на трикомпонентну структуру емоцій як психологічного процесу, який включає: 1) пережите або усвідомлене її відчут-

тя; 2) зміни, які відбуваються в різних системах організму: нервовій (збудження, хвилювання тощо), ендокринній (почервоніння шкіри тощо), дихальній (посилення ритму, спазми тощо) та ін.; в) відображення на обличчі (мімічні прояви) [8, с. 120].

Ці компоненти вочевидь К. Ізард урахував при розробці вищенаведеної класифікації емоцій і передовсім їхнє психологічне підґрунтя, називаючи емоцію (фундаментальну/базову/окрему) складним феноменом, що онтологічно ґрунтується на 1) суб'єктивних переживаннях людини, 2) нейрофізіологічних і 3) мімічно-тілесних виявах [там само]. На нашу думку, наведені аргументи вченого є цілком переконливими, щоб уважати емоцію психологічним процесом, який відображає ставлення людини до реальних або можливих ситуацій навколишнього світу, що може як швидко змінюватися, так й інтенсивно тривати.

Інші вчені у процесі розробки класифікацій базових емоцій за основний критерій брали лише якийсь один із компонентів, наприклад, останній компонент. За результатами проведених експериментальних досліджень, наприклад, П. Екман дійшов висновку, що представники різних національностей розпізнають емоції за виразом обличчя, і на цій підставі виділив такі базові емоції, як гнів, відраза, страх, радість, печаль, здивування [21].

Не вдаючись до інших численних класифікацій емоцій, які розробляли переважно психологи і на доробки яких у своїх наукових студіях покликаються сучасні дослідники (М. Арнольд, У. Макдауелл, С. Томкінс, А.Фішер) [цит. за пр.: 17, с. 18, 33, 37, 40], слід зауважити, що всі вони так чи інакше спиралися на розуміння емоції як реакції або комплексу реакцій, зумовлених не лише суто психологічними, а й когнітивними процесами, що було перевірено експериментальним шляхом [див.: 22].

Але, незважаючи на те, що дослідники обирали різні критерії для класифікації емоцій, все ж таки основний базовий їх реєстр/набір є майже однаковим, а головний висновок, який було зроблено у процесі їх вивчення полягав у тому, що кожна з них можна визначити за оцінною шкалою: позитивною або негативною. Окрім того, висловлювалися припущення і наводилися аргументи щодо амбівалентності окремих емоцій.

Натомість тут важливими є припущення К. Ізарда про те, що “замість того, щоб говорити про негативні й позитивні емоції, було б правильніше вважати, що існують такі емоції, які сприяють підвищенню психологічної ентропії, а також ті, що, навпаки, покращують конструктивну поведінку” [8, 9]. Загалом, погоджуємося з такими міркуваннями вченого, адже кожна людина на власному досвіді в той чи інший період часу відчувала позитивний або негативний тон/вплив емоцій у своїх психологічних переживаннях, у тимчасових чи тривалих, та їхню інтенсивність.

Такий підхід свідчить про те, що кожна емоція (позитивна, негативна чи амбівалентна) може бути відчута лише у процесі її пізнання людиною, і це актуалізує когнітивний вектор досліджень в емотіології, і зокрема залежно від того, як та чи інша емоція впливає на внутрішньо-особистісні процеси й процеси взаємодії особистості з найближчим соціальним оточенням і як

дієслівні ресурси англійської мови розкривають її когнітивно-психологічну природу. Відтак, основним із завдань лінгвоемотіології стає конструювання когнітивно-граматичної карти (матриці) емоцій, у даному разі на матеріалі фразових дієслів, що вживаються на позначення емоційних станів людини в Британському національному корпусі (далі – БНК).

Для подальшого дослідження оцінного шкалування емоційних станів людини як когнітивно-психологічного процесу, відображеного у семантико-граматичних комплексах фразових дієслів (дієслово + постпозитивний компонент) англійської мови, синтезуємо характеристики кожного з виділених вище 8-х видів емоцій (Б. І. Додонов, К. Ізард, П. Екман та ін.).

1. Емоція “Інтерес” – це та емоція, яка допомагає людині розвиватися як інтелектуально, так і фізично. Інтерес у людини, як правило, викликає найчастіше *позитивні емоції*, адже людина отримує нові знання, навички та мотивує їх розвиток. Натомість, інтуїтивні спотереження дають підстави говорити і про те, що інтерес не є цілком позитивним явищем, бо залежить від сфери зацікавлення і його ступеня. Так, скажімо, надмірний інтерес навряд чи можна вважати позитивною емоцією, як і ті сфери інтересу, що не сприймаються суспільством, є табуованими в конкретній культурі й подеколи неприйнятними для зацікавлення. Тому, зважаючи на ці попередні емпіричні припущення, маємо визнати амбівалентну оцінку емоції “Інтерес”, звичайно, з більшим індексом продуктивності все ж таки для позитивного полюсу на оцінній шкалі.

2. Емоція “Радість” приносить людині задоволення, а тому є цілком позитивною емоцією, яка виникає після того, як людина змогла або незабаром зможе задовольнити свої бажання. З суб'єктивного погляду, це найбільш бажана емоція, що може виникати в тому числі й унаслідок послаблення дії негативної емоції.

3. Емоція “Подив” є реакцією на несподівану подію, і хоча вона характеризується підвищенням нервової стимуляції, проте власне емоційно-оцінного знака не має, а тому вважається нейтральною емоцією. Подив може перейти в Інтерес, головна мета якого – підготувати людину до раптової події і зосередити її увагу на об'єкті.

4. Емоція “Горе” є стражданням як реакцією на негативні життєві ситуації, пов'язані з тимчасовою (наприклад, розлука) або постійною (смерть) втратою коханої людини або іншими життєвими втратами. Головна мета цієї емоції – пристосуватися до життя без коханої людини та пережити почуття самотності та жалю до себе. Горе завдає людині біль, а тому належить до негативних емоцій.

5. Емоція “Гнів” – це цілком негативний емоційний стан, як правило, мотивований поразкою на шляху задоволення вкрай важливих потреб людини і викликаний неприпустимою поведінкою іншої людини, що суперечить нормам етики, моралі тощо. Також гнів може бути спровокований особистою образою, обманом або примусом виконати неприйнятну дію. Гнів може перерости в неконтрольовану форму – лють.

6. Емоція “Відраза” – це також негативний емоційний стан, викликаний взаємодією з неприємним для людини об'єктом чи суб'єктом, що може виникати

поряд із гнівом. Відраза мотивує сильне бажання позбутися провокативних чинників. Відраза співвідноситься з таким емоційним станом, як зневага, спровокована неузгодженістю переконань і поведінки одного суб'єкта з переконаннями й поведінкою іншого суб'єкта. Зневага як емоція виникає в міжособистісних стосунках і на полюсі оцінного шкалування є, звичайно, негативним знаком.

7. Емоція “Страх” – це найсильніша негативна емоція, що викликає негативний емоційний стан як реакцію на отримання інформації про реальну чи уявну загрозу для різних сторін життя суб'єкта чи близьких до нього людей. Відчуваючи емоцію страху, людина лише передбачає, що її життя перебуває під загрозою.

8. Емоція “Провина” як сором – це емоція, що пов'язана з засудженням власної поведінки і супроводжуються докорами сумління, невпевненістю, каяттям, коли людина відчуває особисту відповідальність за скоєні вчинки тощо. Ця емоція провокує виникнення почуття безпорадності як реакція на вкрай негативну оцінку власних дій з боку інших людей.

Скориставшись тлумачними словниками та словниками фразових дієслів (<https://www.ldoceonline.com/dictionary/phrasal-verb>) було виконано словникову вибірку дієслів емоційних станів людини в їхньому співвідношенні з вище схарактеризованими вісьмома видами емоцій.

Емоція “Інтерес” позначається базовою пасивною конструкцією *to be interested in*, де дієслово-зв'язка *to be* в поєднанні з дієприкметником *interested in* вказує на емоції суб'єкта, що перебуває у стані зацікавленості, й тлумачиться в Оксфордському багатомовному онлайн-словнику Glosbe як “цікавитися, дивуватися, тобто виявляти інтерес або зацікавленість до чогось”: *This can aid us to be cautious in lending an ear to those who seem to be interested in others but are, in reality, only seeking their personal advantage* (Це може допомогти нам бути обережними, коли слухаємо тих, які начебто цікавляться іншими, але насправді шукають тільки свою особисту користь).

У переліку відповідників для вираження синонімічних значень цієї базової конструкції у цьому ж словнику подане фразове дієслово *to latch* в поєднанні з посткомпонентами *on/onto: to latch on/onto*, яке теж може вживатися у значенні “зацікавитися” (тобто виявляти значний інтерес до чогось: *Don't just latch on to the latest management fads*). Фразова конструкція *to latch on/onto* зафіксована і в Oxford Phrasal Verbs Dictionary for learners of English, де в переліку її тлумачень є значення “to be interested in an idea, fashion, etc.”, наприклад, *Young children latch onto phrases and repeat them over and over* (Маленькі діти виявляють зацікавлення до фраз і повторюють їх знову і знову).

При цьому слід зазначити, що у базовій конструкції *to be interested* актуалізований позитивний регулятор емоційного стану, що передається дієприкметником *interested*, в якому закінчення *-ed* вказує саме на стан емоції інтересу. Семантична і граматична конфігурація вживання базової конструкції *to be interested in* в БНК представлена 111 випадками у 105 різних за функціональним призначенням дискурсах (в академічному (професійному)) та періодичних виданнях із

частотою вживання 1.13 прикладів на мільйон слововживань, наприклад: *Are women not expected to be interested in computing?*

Тимчасом аналіз частоти вживання фразового дієслова *to latch on* надає інші результати: 52 випадки у 46 текстах (відповідно, частота: 0,53 екземплярів на мільйон слововживань різного функціонального призначення (від писемного мовлення до періодичних видань та усно-розмовного мовлення), де показники варіюються від високих до низьких залежно від жанру. Найчастіше вживання цього фразового дієслова простежується в доменах мистецтва, дозвілля та суспільної сфери.

Зіставляючи базову конструкцію та фразове дієслово на позначення емоційного стану інтересу людини у БНК, можна зробити такі попередні висновки, що перша є більш уживаною у контекстному оточенні корпусного менеджера, ніж його фразовий семантичний відповідник. При цьому експліцитна сема ‘інтерес’ в його контекстних значеннях помітно “згасає”, хоча і може розглядатися як її потенційна реалізація, наприклад, у писемних текстах корпусу: *Four exhibitions on pre-Hispanic art latch onto the 1492 bandwagon*. Тут підтекст цілого речення слугує фоном для актуалізації імпліцитної семи ‘інтерес’, бо будь-яка інформація, що стосується сфери мистецтва, так чи інакше викликає зацікавлення як його поціновувачів, так і аматорів.

Окрім виявлення контекстних реалізацій фразової конструкції *to latch on/onto* у писемній частині БНК, було проаналізовано і розмовну його частину, де є можливість прослухати текст з її вживанням. Для цього в корпусному менеджері додано мікрофон.

На позначення другої у нашій класифікації емоції “Радість” серед різноманітних синонімічних дієслівних варіантів базовим обрано дієслово *joy*, яке має значення “радіти, задовільняти, насолоджуватися”: *But I also felt joy because as a result of their courage and zeal, so many people learned the truth and came to know our loving Father* (Colette, Netherlands) (Однак я зраділа, оскільки завдяки їхній мужності та завзятості чимало людей пізнали правду і познайомилися з нашим люблячим Отцем).

Основним критерієм для вибору з синонімічного ряду саме цього дієслова був семантико-морфологосинтаксичний, який дає змогу диференціювати дієслово *joy* від іменника *joy*, що вживається на позначення позитивного відчуття радості, щастя, задоволення і т.ін. і в словникових статтях стоїть на першому місці з найвищою частотою вживання у цих значеннях.

Фразовим його відповідником є дієслівний комплекс із постпозитивом *to perk up*, який без останнього є синонімічним варіантом дієслова *joy*, оскільки має одне зі значень, пов'язане з емоційним станом радості, – “пожвавитися”. Тимчасом лише у фразовому комплексі *to perk up*, яке має значення “підбадьоритися” архісема ‘відчуття задоволення і стану піднесення’ актуалізується в таких диференційних семах, як ‘стати більш веселим’, ‘стати більш активним’, ‘стати більш зацікавленим’, наприклад: *She seemed kind of tired, but she perked up when Helen came over* (Вона виглядала дещо стомленою, але підбадьорилася, коли

підійшла Хелен). У цьому прикладі фразовий комплекс *perked up* актуалізує сему 'стати більш активним'. У наступному прикладі: *Perk somebody up: There's no doubt coffee perks you up* (Немає сумніву, що кава підбадьорює / підносить нам настрій) фразове дієслово є безпосереднім маркером піднесеного стану мовця.

Також варто звернути увагу на когнітивно-семантичні матричні зв'язки фразового комплексу *to perk up*, зокрема його потенційних можливостей вживатися на позначення емоції інтересу, про що свідчить зафіксована диференційна сема 'стати більш зацікавленим'. У такий спосіб спрацьовує механізм концептуальної інтеграції, коли ознаки однієї сфери – у даному разі когнітивної сфери емоційного стану **радість** – переносяться на позначення емоційної сфери **інтересу**. І, звісно, простежити ці концептуально-семантичні зв'язки можливо шляхом побудови такої моделі фразових комплексів із семантикою емоцій, як когнітивна матриця і, передовсім, у просторі БНК.

У контекстному оточенні у БНК базове дієслово *joy* має досить високу продуктивність і частоту вживання безпосередньо у значенні "бути радісним, радіти": 2850 випадків вживання у 1002 художніх текстах та періодичних виданнях з частотою вживання 28.99 екземплярів. Проте, слід сказати, що у цій статистиці й кількісних показниках конкорданс представляє не лише дієслово, а й іменник *joy*, як наприклад, у таких реченнях: *I was not born to joy*. І, окрім того, тут, навпаки, за допомогою цього іменника виражається не стан піднесення, а стан жалю, і можливо, пригнічення. Це ще один ментальний простір для концептуальної інтеграції емоції сфери радості й емоції сфери суму, жалю. Подальша технологія опрацювання поданих у конкордансі результатів буде розроблятися і, зокрема, у плані вилучення і зняття морфологічного ізоморфізму. На даному етапі при пошуку базового дієслова в корпусі попередньо вдалося зафіксувати його у вираженні дієслова, хоча і не на периферії вживання в перших 10-х випадках, проте менеджер частотності вилучив його в аутсайдері. Над цим потрібно ще методологічно працювати.

Що стосується фразового дієслова *to perk up*, то в БНК зафіксовано низьку частоту його комбінаторики: лише 3 випадки вживання у трьох текстах з художнього дискурсу, де його домен представлений частотою 0.03 екземплярів: *Isn't she?' agreed Daisy, who was beginning to perk up* (Хіба це не вона? погодилася Дейзі, яка почала поживляватися).

Як уже йшлося вище, психологія емоцій базується і на мімічно-тілесних її виявах, що найбільшою мірою демонструє емоція Подив, на позначення якої вживається як безпосереднє базове дієслово *wonder*, так і його синонімічна дієприкметникова конструкція *be surprised*: *You may be suprised how simple and pleasant it is* (Ви можете бути здивованим, наскільки це просто і приємно), які однаковою мірою актуалізують значення "дивуватися" та архісему 'перебувати в емоційному стані здивування та враження'.

У словниковій статті з базовим ресстровим дієсловом подано нижче перелік синонімів, де фіксуємо фразове дієслово *be taken aback* "дивуватися": *Taken aback, the teacher wondered, 'What could be wrong with*

glorifying God in a song? (Вчителька здивовано запитала: "Що може бути неправильного у звеличуванні Бога піснею?").

Базове дієслово *wonder* в БНК зустрічається в 6267 випадках та в 1799 різних текстах. Висока частота вживання (63.75 екземплярів на мільйон словоживань) і саме у дієслівних значеннях простежується вже з перших прикладів. Натомість, як і в попередніх ілюстраціях, безпосередньо фразове дієслово *be taken aback* є дуже рідкісним за частотою та дискурсами вживання у Британському національному корпусі: 0.03 екземплярів, але у всіх 3-х випадках та у трьох різних текстах воно вжите у значенні "дивуватися": *A woman wanting to work in construction will find it difficult to enter 'a man's world', and most employers will be taken aback to find a man attending for interview as a secretary or child-minder* (Жінці, яка хоче працювати в будівництві, буде важко збагнути "чоловічий світ", і більшість роботодавців будуть здивовані, щоб знайти чоловіка, який проходить співбесіду як секретар або вихователь).

Мімічно-тілесний вияв супроводжує емоцію "Горе", позначення якої маркується в тому числі за допомогою базового дієслова *grieve* – "сумувати", яке представлено численними прикладами вживання в Оксфордському багатомовному онлайн-словнику Glosbe і яке в тому числі може вживатися в його дієприкметниковій формі: *In a Palermo prison, where I was held pending trial, I grieved at being separated from my young wife and three sons* (У палермській в'язниці, будучи в попередньому ув'язненні, я сумував через розлуку з молодією дружиною та трьома синами).

Здійснюючи операції з цим дієсловом у БНК, було отримано такі показники: дієслово *grieve* та його форми зустрічається в 178 випадках у 112 різних видах текстів із частотою 1.81 екземплярів, переважно в художньому дискурсі та періодичних виданнях. І тут слід звернути увагу на такі попередні спостереження, зроблені на підставі аналізу гендерної диференціації вживання дієслова *grieve*, який демонструє переважання його реалізацій у мовленні чоловічої статі: *My grandfather had been the grieve on the farm* (Мій дід сумував за фермою). Найчастіше фразове дієслово *grieve over/for* зустрічається у нижче наведений його фразово-дієприкметниковій комбінації у словнику сучасної англійської мови (<https://www.ldoceonline.com/dictionary/grieve>): *He died, and every day since then I have grieved for him* (Він помер, і з того дня я сумував за ним).

У корпусному менеджері БНК така дієслівна комбінація, як *grieve over* зустрілася в 13-х випадках та 12-и видах текстів із частотою вживання 0.13, наприклад, *The therapist's main task was to help the patient grieve over her loss and adapt to living without a partner*. Як бачимо, утворений фразовий комплекс у корпусному менеджері актуалізований в його основному позначенні такого емоційного стану, як сум. Наступний дієслівно-фразовий комплекс *grieve for* є більш частотним у вживанні, порівняно з *grieve over*: 29 випадків у 23 різних видах текстів із частотою 0.29.екземплярів: *Why should Ilbrec grieve for poor Fand?*

Емоція "Горе" в її інтенсивному переживанні може

позначатися й іншим дієсловом – *suffer*, наприклад: *I drink because I want to suffer more and more* (Я випиваю, бо хочу ще більше страждати). Але при попередньому аналізі його синонімів у словниках фразових утворень із цим дієсловом, як і в корпусному менеджери, не виявлено.

До найбільш експліцитно позначуваного негативного стану людини належить емоція “Гнів”, яка позначається базовим дієсловом *to be angry* “гніватися” у значеннях “сердитися, виражаючи сильні емоційні почуття, коли хтось поводить себе погано, несправедливо, неприпустимо” тощо: *He tends to get angry when he does not have his own way* (Він починав гніватися, коли не знав, що йому робити).

У корпусі зафіксовано високу частоту цього слова, але не лише у морфологічній ролі дієслова: *God, you are angry,* said Lucy (Боже, ти сердитий, – сказала Люсі); *Parents are angry that their education has been disrupted* (Батьки гніваються, що їхня освіта була зіпсована). У блендерному/змішаному вживанні з усіх 3997 випадків слова *angry* з 1109 різних видів текстів у статусі дієслова кокорданс видає лише 15 прикладів. Звісно, що і частота слова в усіх його морфологічних реалізаціях є досить великою: 40.66 екземплярів.

При цьому слід зауважити, що емоція гніву в дієслівному позначенні надає можливість виявити її інтенсивність. До фразового комплексу, що позначає інтенсивний стан емоції гніву, належить утворення *burn up* “розлютитися/спалахувати у стані розлючення”: *The way he treats her really burns me up* (Те, як він поводить себе з нею, дійсно, дратує мене). У БНК утворення *burn up* представлено в 50-х випадках у 37-и різних видах текстів із частотою 0.51 екземплярів, але не скрізь воно маркує емоційний стан гніву. За типом дискурсу фразовий комплекс зафіксовано лише в письмовій частині (приклади з усної частини не зустрілися). За жанрами – це академічний дискурс, художній дискурс (фантастика) та періодичні газетні видання. І саме в академічному дискурсі фразове дієслово *burn up* семантично нівелює емоційний компонент значення і набуває термінологізації у відповідній сфері, зокрема у фізиці, де воно має значення “спалювати енергію”. Проте, в разі психічного стресу в людини може теж згасати енергія й можуть спалюватися калорії: *Does mental exercise or stress burn up calories*.

Також негативним проявом стану суб’єкта є емоція “Відрази”, яка позначається базовим дієсловом *to abominate*, що має значення “ненавидіти, відчувати огиду”. У БНК фіксуємо 3 випадки його вживання у 3-х різних видах текстів із частотою 0.03 екземпляри: *Poetry is my only defence against a world I detest and celebrate, my only weapon against a life I love and abominate* (Поезія – це мій єдиний захист від світу, який я ненавиджу і святкую, єдина зброя проти життя, яке я люблю і водночасзневажаю).

Його фразовим відповідником є утворення *shudder at* зі значенням “думати про щось дуже погане або неприємне”, і, звісно, відчувати відразу або огиду, але яке переважно в контекстному оточенні трансформується з власне фразової дієслівної форми у фразово-дієприкметникову: *He shuddered at the thought of the conflict ahead* (Він здригнувся від думки про конф-

лікт). Очевидно, що така морфологічна транспозиція надає можливість позначати одразу дві емоції: відрази і гніву, відображаючи когнітивно-семантичну матричну природу цих утворень.

Цей фразовий комплекс представлений у БНК у 16-х випадках та в 15-и різних видах текстів із частотою 0.16 екземплярів переважно в письмовій його частині, зокрема в періодичних виданнях та художньому дискурсі, де окрім позначення основної емоції відрази актуалізуються й інші емоції, наприклад, гніву і страху: *Police shudder at the prospect of facing a population which has anti-aircraft guns and rocket launchers at its disposal* (Поліція здригалася від того, що їй доведеться працювати з людьми, що мають зенітну зброю й ракетні установки).

Емоція “Страх” позначається базовими дієсловами: *fear* у значенні “боятися” і *be uneasy* – у значенні “тривожитися”: *Police fear that there may be further terrorist attacks* (Поліція побоюється, що можуть статися подальші терористичні напади). В окремих контекстах знову ж таки спостерігаємо морфологічну трансформацію власне дієслова в його дієприкметникову форму: *His wife seemed depressed, and he feared for his children* (Його дружина здавалася пригніченою, і він боявся за своїх дітей).

У БНК така одиниця, як *fear* в її різних морфологічних виявах представлена у 8971 випадках у 1933 різних видах текстів із частотою 91.25 екземплярів. Але переважно з цих статистичних показників її морфологічне вживання зафіксоване в ролі іменника в художньому дискурсі та періодичних виданнях. Численними є також власне дієслівні випадки вживання, які фіксує корпусний кокорданс у різних типах дискурсу, як-то: *Even big companies fear that the safety of their equipment and their employees will be at risk if they seek waste-disposal contracts in the city* (Навіть великі компанії побоюються, що безпека їхнього обладнання та їх співробітників буде під загрозою, якщо вони шукатимуть у місті контракти на утилізацію відходів).

Проте фразових дієслів на позначення емоції страху з базовим компонентом *fear* ані в лексикографічних джерелах англійської мови, ані в корпусі поки що зафіксовано не було.

Емоція “Провина як сором” позначається переважно базовою дієприкметниковою конструкцією *be ashamed* “соромитися”, яка характеризує стан людини у ситуації провини, що викликає сором. У БНК ця конструкція представлена 188 випадками слововживання у 152 різних видах текстів з помірною частотою 1.91 екземплярів. Аналізуючи її вживання у корпусі, яке представляє корпусний менеджер, фіксуємо продуктивність цього позначення в альянсі з дієсловом *to be*, а також з посткомпонентом, наприклад, *of*, що може теж свідчити про утворення дієслівно-дієприкметникового фразового комплексу: *Not only is that true, it is also nothing to be ashamed of*.

Тимчасом саме слово *ashamed* у БНК представлено у 1033 випадках слововживання у 530 різних видах текстів із частотою 10.51 екземплярів: *I think they are ashamed* (Думаю, їм соромно); *Is she a black woman or what – you're so ashamed of her?* (Вона чорношкіра – чи чому ти її так соромишся?). *She was ashamed of her false pride* (Вона соромилася своєї зверхності).

Загалом емоція провини як мотиватор сорому в їх когнітивно-семантичних матричних зв'язках потребує більш детального аналізу із залученням синоніміїчних до базової дієслівно-дієприкметникової конструкції прикладів.

Висновки. Підводячи підсумок до вивчення когнітивно-семантичних структур фразових дієслів на позначення емоційних станів людини та їхнього представлення у вигляді матричної моделі, зазначимо:

1. Когнітивно-матричний підхід до аналізу мовних явищ і зокрема семантико-граматичних дає змогу розглядати їх як відображення носіями мови, в даному разі англійської, явищ буття і самої людини в ньому, її емоційних станів у різних життєвих ситуаціях.

2. Емоційні стани людини можуть позначатися різними семантико-граматичними утвореннями в англійській мові, і передовсім, дієсловами та їх формами – дієприкметниковими і фразовими комплексами, основна функція яких розширити реєстр базових діє-

слівних одиниць на позначення емоційних станів людини, продемонструвати механізми концептуальної інтеграції знаків з позначення однієї сфери емоцій зі знаками іншої.

3. Найбільш вичерпну інформацію когнітивно-семантичні сфери реалізації дієслівно-фразових комплексів на позначення емоційних станів людини в англійській мові надає Британській національний корпус. У процесі попередніх спостережень над частотою і сферами вживання цих одиниць у БНК виявлено тенденцію до низької продуктивності саме фразових дієслів позначати різні емоційні стани людини, тимчасом як високу частоту демонструють дієприкметникові утворення разом із дієсловом *to be* та просто базові дієслова емоцій.

Перспективами подальших досліджень є аналіз нових фразових дієслів на позначення емоційних станів людини, виявлених у БНК і не зафіксованих у словниках як такі утворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке / Людмила Григорьевна Бабенко. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1989. 182 с.
2. Галуцьких І. А. Тілесний код емоцій та почуттів в образному просторі художнього тексту: концептуальний аналіз (на матеріалі оповідань В. Вулф та Д. Г. Лоуренса) / І. А. Галуцьких // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Філологія. 2012. Т. 15, № 2. С. 30-40.
3. Довгаль А. В., Шепелева Ю. А. Семантические особенности глаголов со значениями "эмоциональное состояние" и "эмоциональное отношение" в английском языке // ACTA GERMANO-SLAVICA. – Могилев: Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова, 2015. Т. 6. С. 48-52.
4. Додонов Б. И. В мире эмоций / Борис Игнатьевич Додонов. – Киев: Политиздат Украины, 1987. 141 с.
5. Додонов Б. И. Диагностика эмоционально-нравственного развития. Ред. и сост. И. Б. Дерманова / Борис Игнатьевич Додонов. – СПб., 2002. С.132 – 134.
6. Доўгаль А. Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове / Алеся Доўгаль. – Мінск: Тэхналогія, 2008. 176 с.
7. Изард К. Э. Эмоции человека: [Пер. с англ.] / Кэррол Эллис Изард; Под ред. Л. Я. Гозмана, М. С. Егоровой. – Москва: Изд-во МГУ, 1980. 439 с.
8. Изард К. Э. Психология эмоций / Перев. с англ. / Кэррол Эллис Изард. – СПб.: Питер, 2000. 464 с.
9. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Евгений Павлович Ильин. – СПб.: Питер, 2006. 544 с.
10. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Евгений Павлович Ильин. – СПб.: Питер, 2001. 752 с.
11. Леонтьев В. О. Классификация эмоций / Валерий Олегович Леонтьев. Одесса: Изд-во инновационно-ипотечного центра, 2001(2002). 240 с.
12. Люгер Джорж, Ф. Искусственный интеллект. Стратегии и методы решения сложных проблем, 4-е изд.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. 864 с.
13. Макдауголл У. Различие эмоции и чувства / Уильям Макдауголл // Психология эмоций: Тексты. – М., 1984. – С. 103– 107.
14. Симонов П. В. Потребностно-информационная теория эмоций / Павел Васильевич Симонов // Вопросы психологии, 1982. № 6. С. 44 – 56.
15. Симонов П. В. Теория эмоций / Павел Васильевич Симонов // [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.scorcher.ru/neuro/science/emotion/simov.p.htm>
16. Станчик Е. В. Определение и классификация эмоциональных состояний в психологии и лингвистике / Е. В. Станчик // Актуальні проблеми металінгвістики. – Черкаси, 2003. – Ч. 2. С. 153 –161.
17. Степанюк М. П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажу у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Степанюк Марія Павлівна. – Херсон, 2016. 257 с.
18. Ханикіна Н. В. Мотиваційна основа дієслів зі значенням зовнішнього й внутрішнього станів суб'єкта / Н. В. Ханикіна // Одеський лінгвістичний вісник, 2015. Вип. 6(1). С. 125 – 129.
19. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 192 с.
20. Штефанюк Н. С. Основні положення теорії диференціальних емоцій К. Изарда / Н. С. Штефанюк // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 262 – 267.
21. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / Пол Экман. – СПб.: Питер, 2010. 334 с.
22. Izard C. E., Nagler S., Randall D., Fox J. The effects of affective picture stimuli on learning, perception and the affective values of previously neutral symbols. – In: S. S. Tomkins & C. E. Izard (Eds.). *Affect, cognition and personality*. – New York, Springer, 1965. 42 – 70.
23. Ekman, P., Friesen, W. V., & Hager, J. C. *Facial Action Coding System. Manual and Investigator's Guide*. Salt Lake City, UT: Research Nexus, 2002 .
24. Lyons W. *Emotion* / W. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. P. 146.
25. Oxford Wordpower Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 888 p.
26. Shorter Oxford English Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/page/askoxfordredirect>
27. A free online dictionary with pronunciation, synonyms and translation. – Oxford: Oxford University Press, last update

2019. – [электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.lexico.com/en>
28. Оксфордський багатомовний онлайн-словник Glosbe – Режим доступу: <https://uk.glosbe.com/en/uk/Oxford>
29. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson UK home, updated 26 June 2018 – Режим доступу: <https://www.ldoceonline.com/dictionary>

REFERENCES

1. Babenko L. G. Leksicheskiye sredstva oboznacheniya emotsiy v russkom yazyke / Ilyudmila Grigor'yevna Babenko. – Sverdlovsk: Izd-vo Ural'skogo un-ta, 1989. 182 s.
2. Haluts'kykh I. A. Tilesnyy kod emotsiy ta pochuttiv v obraznomu prostori khudozhn'oho tekstu: kontseptual'nyy analiz (na materialy opovidan' V. Vulf ta D. H. Lourensa) / I. A. Haluts'kykh // Visnyk Kyivivs'koho natsional'noho lnhvistychnoho universytetu. Ser.: Filolohiya. 2012. T. 15, № 2. S. 30-40.
3. Dovgal' A. V., Shepeleva Y. A. Semanticheskiye osobennosti glagolov so znacheniyami "emotsional'noye sostoyaniye" i "emotsional'noye otnosheniye" v angliyskom yazyke // ACTA GERMANO-SLAVICA. – Mogilev: Mogilevskiy gosudarstvennyy universitet imeni A. A. Kuleshova, 2015. T. 6. S. 48-52.
4. Dodonov B. I. V mire emotsiy / Boris Ignat'yevich Dodonov. – Kiyev: Politizdat Ukrainy, 1987. 141 c.
5. Dodonov B. I. Diagnostika emotsional'no-nravstvennogo razvitiya. Red. i sost. I. B. Dermanova / Boris Ignat'yevich Dodonov. – SPb., 2002. S.132 – 134.
6. Douháľ A. Srodki vyražennia emocyj u sučasnej bielaruskaj movie / Aliesia Douháľ. – Minsk: Technalohija, 2008. 176 s.
7. Izard K. E. Emotsii cheloveka: [Per. s angl.] / Kerrol Ellis Izard; Pod red. L. YA. Gozmana, M. S. Yegorovoy. – Moskva: Izd-vo MGU, 1980. 439 s.
8. Izard K. E. Psikhologiya emotsiy / Perv. s angl. / Kerrol Ellis Izard. – SPb.: Piter, 2000. 464 s.
9. Il'in Ye. P. Differentsial'naya psikhofiziologiya muzhchiny i zhenshchiny / Yevgeniy Pavlovich Il'in. – SPb.: Piter, 2006. 544 s.
10. Il'in Ye. P. Emotsii i chuvstva / Yevgeniy Pavlovich Il'in. – SPb.: Piter, 2001. 752 c.
11. Leont'yev V. O. Klassifikatsiya emotsiy / Valeriy Olegovich Leont'yev. – Odessa: Izd-vo innovatsionno-ipotechnogo tsentra, 2001(2002). 240 s.
12. Lyuger Dzhorzh, F. Iskustvennyy intellekt. Strategii i metody resheniya slozhnykh problem, 4-ye izd.: Per. s angl. – Moskva.: Izdatel'sky dom "Vil'yams", 2005. 864 s.
13. Makdaugoll U. Razlicheye emotsii i chuvstva / Uil'yam Makdaugoll // Psikhologiya emotsiy: Teksty. – Moskva, 1984. – S. 103– 107.
14. Simonov P. V. Potrebnostno-informatsionnaya teoriya emotsiy / Pavel Vasil'yevich Simonov // Voprosy psikhologii, 1982. № 6. S. 44 – 56.
15. Simonov P. V. Teoriya yemotsiy / Pavel Vasil'yevich Simonov // [Yelektronniy resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.scorcher.ru/neuro/science/emotion/simonov.php>
16. Stanchik Ye. V. Opredeleniye i klassifikatsiya emotsional'nykh sostoyaniy v psikhologii i lingvistike / Ye. V. Stanchik // Aktual'ni problemi metalingvistiky. – Cherkasi, 2003. – CH. 2. S. 153 –161.
17. Stepanyuk M. P. Rerezentatsiya emotsiynoho stanu khudozhn'oho personazhu u zhinochomu romani: lnhvokohnityvnyy i hendernyy aspekty (na materialy romaniv SH. Bronte ta E. Bronte): dys. ... kand. filol. Nauk: 10.02.04 / Stepanyuk Mariya Pavlivna. – Kherson, 2016. – 257 s.
18. Khanykina N. V. Motyvatsiyna osnova diyesliv zi znachennyam zovnishn'oho y vnurishn'oho staniv sub"yekta / N. V. Khanykina // Odes'kyy lnhvistychnyy visnyk, 2015. Vyp. 6(1). S. 125 – 129.
19. Shakhovskiy V. I. Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka / V. I. Shakhovskiy. – Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta, 1987. 192 s.
20. Shtefanyuk N. S. Osnovni polozhennya teorii dyferentsial'nykh emotsiy K. Izarda / N. S. Shtefanyuk // Suchasni doslidzhennya z inozemnoyi filolohiyi, 2014. Vyp. 12. S. 262 – 267.
21. Ekman P. Psikhologiya emotsiy. Ya znayu, chto ty chuvstvuyesh' / Pol Ekman. – SPb.: Piter, 2010. 334 s.

LEXICOGRAPHIC SOURCES

28. Oxford Multilingual Online Dictionary - Access Mode: <https://en.glosbe.com/en/en/Oxford>

Cognitive and semantic matrix of phrasal verbs complexes on the marking of human emotional states at the British National Corpus

N. Bober

Abstract. The article attempts to reveal the cognitive and semantic nature of phrasal verbs complexes to denote human emotional states in the British National Corpus and the matrix relations between these entities were demonstrated. The synthesis of the characteristics of the 8 groups of human emotions, developed by psychologists B.I. Dodonov, K. Izard, P. Ekman and which form the cognitive matrix, where, among other things, the conceptual-integration function is performed by the phrasal verbs complexes of the English language used for their designation. The tendency towards low productivity is the expression of different phrasal verbs that denote different emotional states of a person, while a high frequency is demonstrated by phrasal-participle formations together with the verb to be and just basic verbs of emotions.

Keywords: human emotional state , phrasal verbs, British national corpus, cognitive matrix.